

ТАРАСЕВИЧ
Юрій Вікторович
tarasevyich89@gmail.com

УДК 343.9

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ

FEATURES OF CRIMINOLOGICAL PLANNING

аспірант, Дніпровський
національний університет
імені Олеся Гончара, начальник
відділу, Дніпропетровська
обласна прокуратура

DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2021.6\(1\).8](https://doi.org/10.37634/efp.2021.6(1).8)

TARASEVYCH Yurii – postgraduate student, Oles Honchar Dnipro National University, Head of Department of Dnipropetrovsk Regional Prosecutor's Office

У статті розглянуто особливості кримінологічного планування. Уточнено понятійний апарат, який виступає інструментом кримінологічного планування та попередження злочинності. Надано характеристику такому ряду понять, як «кримінологічне планування», «стратегічний план», «картування злочинів», «індивідуальне планування». Визначено шляхом порівняльного аналізу найбільш стійкі відмінності в поняттях «кримінологічне планування» та «кримінологічне прогнозування». Розглянуто теорії злочинності, види та етапи кримінологічного планування; необхідний набір методів, прийомів, технік та тактик здійснення кримінологічного планування задля досягнення встановлених цілей та завдань на шляху до сталого розвитку держави. Сформульовано і обґрунтовано комплекс пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення кримінологічного планування у світлі поточних тенденцій.

* * *

The paper discusses the features of criminological planning. The conceptual apparatus that acts as a tool for criminological planning and crime prevention is clarified. A number of concepts as «criminological planning», «strategic plan», «crime mapping», «individual planning» are characterized.

A number of reasons that motivate people to break the law are identified; the most significant sociological theories of crime also are identified. It is emphasized that in connection with urbanization, the features of criminological planning also undergo certain changes and modifications. Innovative methodologies appear with the appropriate set of principles, methods and technologies, which are specially selected to solve a specific criminological problem.

By means of a comparative analysis, the most stable differences in the concepts of «criminological planning» and «criminological forecasting» have been identified. The theory of crime, types and stages of criminological planning are considered; the necessary set of methods, techniques and tactics for the implementation of criminological planning to achieve the goals and objectives on the path to sustainable development of the state.

A set of proposals and recommendations for improving criminological planning in the light of current trends has been formulated and substantiated. The main strains of optimizing criminological planning are: the formulation of the system of state anti-criminological educational policy; cooperation with institutions of community support; introduction into practice of foreign experience in conducting strategic sessions; the formation of a creative position, necessary for the implementation of thorough management of anti-criminological programs.

Ключові слова: попередження злочинності, кримінологічне планування, кримінологічне прогнозування, стратегічний план, картування злочинів, індивідуальне планування

Keywords: crime prevention, criminological planning, criminological forecasting, strategic plan, crime mapping, individual planning

ВСТУП

Теоретичні передумови попередження злочинності ґрунтуються на класичній, позитивістській, соціологічній і сучасній школі кримінології. Зокрема, у науці приділено особливу увагу підходам, заснованим на поєднанні традиційних і нових моделей попередження злочинності. Щоб злочин мав місце, повинні бути люди, які готові порушити закон; відсутність середовища (стримуючих факторів чи людей), наявність відповідних цілей (людей чи речей), щоб зупинити його. Лише якщо зрозуміти, чому відбувається злочин, навіть теоретично, йому можна запобігти. Саме тому будь-яка стратегія боротьби зі злочинністю повинна враховувати ці фактори.

Пов'язуючи планування з такими дисциплінами, як антропологія права, соціологія права, філософія права, віктимологія як галузь кримінологічної науки, головна властивість проекту кримінологічного планування – це передусім спрямованість на сталий розви-

ток країни та регіонів. Тож, проблема теоретико-методологічних особливостей кримінологічного планування як способу досягнення цілей сталого розвитку відноситься до найактуальніших.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Досліджуваному у статті питанню присвятили праці такі науковці, як В.М. Бесчастний, Є.С. Назимко, С.В. Лосич [1], В.В. Бойко [2], О.Г. Дзьоба, Н.І. Ставнич [3], К.А. Беліков, В.М. Бесчастний, М.О. Семенишин, С.С. Вітвіцький, С.М. Алфьоров, Є.С. Назимко [4], Ю.В. Орлов [5], О.О. Титаренко [6-7], М.Ю. Шуп'яна [8] та ін. Науковці під різним кутом розглядали глибину проблеми злочинності, впливу урбанізації на поточну ситуацію, головні постулати соціальної безпеці у структурі національної безпеки, та відповідно особливості процесу кримінологічного планування. Однак дана проблема заслуговує на особливу увагу у зв'язку із недостатністю комплексних досліджень теорії та методології кримінологічного планування із застосува-

нням міждисциплінарного зв'язку.

МЕТА дослідження – поглиблення особливостей кримінологічного планування у розрізі таких невід'ємних понять, як «кримінологічне прогнозування», «стратегічний план», «картування злочинів», «індивідуальне планування»; обґрунтування комплексу пропозицій і рекомендацій із вдосконалення кримінологічного планування.

ЗАВДАННЯМ дослідження виступає: всебічне вивчення та визначення особливостей кримінологічного планування в системі кримінального права. Дана тема привертає увагу широкого кола науковців. Проте в більшості робіт немає єдиної думки з питання кримінологічного планування з погляду застосування міждисциплінарного зв'язку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовувалися методи логічного узагальнення інформації, аналізу та синтезу результатів наукових праць вчених, групування джерел інформації, системний підхід до формування висновків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У широкому розумінні під поняттям «планування» розуміють заздалегідь визначений спосіб досягнення цілей із чітко визначеним набором необхідного переліку дій, який слід вжити під час реалізації певної діяльності (функції). Поняття «планування» пов'язують досить часто із такими поняттями, як «стратегічний план», «стратегічне планування», «індивідуальне планування», також тісно пов'язують з поняттям «кримінологічний прогноз», «моделювання злочинності» та ін.

З приводу більш вузького трактування поняття «кримінологічне планування», тут його необхідно розглядати як елемент сучасного соціального управління у контексті антикримінального впливу із необхідним набором методів, прийомів, технік та тактик, необхідних для досягнення цих цілей. Кримінологічне планування є функцією управління у сфері протидії злочинності та водночас способом розроблення конкретного управлінського рішення, а сам план як офіційно затверджений документ – формою такого рішення (кримінологічний план) [5, с. 358].

У даному контексті кримінологічна обстановка є керованою підсистемою. Якби люди не бажали порушувати закон, злочинів не існувало б взагалі. Але зниження схильності людей до злочинів, здається, є найскладнішим завданням у боротьбі зі злочинністю. І багато з можливих рішень є довгостроковими та невизначеними.

Серед причин, які спонукають до порушення закону можна виділити такі, як: відсутність когнітивних навичок, тобто людям не вистачає здатності мислити наперед і бачити наслідки своїх дій або співпереживання потенційним жертвам злочинів; почуття відносної депривації, адже класова нерівність є місцем розмноження відносної депривації, як і безробіття; бідність, тому що бідність може сприяти хаотичним і неорганізованим діям людей, яких турбують щоденні проблеми існування; девіантна поведінка, тобто вживання речовин, що містять хімічні речовини, які роз-

щеплюють інгібітори злочинності; відсутність стійких відносин або соціальної участі у житті суспільства (можливо, соціальною ізоляцією або расизмом), тому вони не бачать причин, чому вони повинні дотримуватися його правил тощо [1; 2; 4].

З погляду соціологічних теорій усі теорії злочинності можна звести до таких, як: багатofакторності (А. Кетле), соціальної дезорганізації (Е. Дюркгейм), конфлікту культур (Г. Селлін), стигматизації (Г. Беккер, Е. Леметр), диференційної асоціації (Г. Тард), вікімологічна теорія (Г. Гентиг) [2, с. 93]. Тож, з погляду різноманіття теорій та причин злочинності особливості кримінологічного планування будуть проявлятися застосовуваною методологією та інструментарієм залежно від глибини негативної події, хоча і зберігаючи свій традиційний базис.

У часи постійно зростаючої урбанізації сучасні дослідження вказують на те, що злочинність та страх злочинності є ключовими проблемами суспільства, і що безпека є життєво важливою характеристикою високоякісного сталого середовища. Особливості кримінологічного планування у зв'язку із урбанізацією також зазнають певних змін та модифікацій, адже з'являються інноваційні методології із відповідною сукупністю принципів, методів і технологій, які спеціально відбираються для вирішення конкретної кримінологічної проблеми залежно від сфери суспільного життя (організована злочинність, корупція, державні злочини, політична злочинність, кіберзлочинність тощо) та суб'єкта (злочинність неповнолітніх, жіноча злочинність, злочини військових, міграційна злочинність тощо) [2; 3].

Рядом науковців розглядаються основні принципи запобігання злочинності у контексті низки теорій, з якими вона, як правило, пов'язана: захищений простір; попередження злочинів за допомогою дизайну кримінологічної ситуації; ситуативна профілактика злочинності [4].

Особливості кримінологічного планування розкриваються через його видову класифікацію: поточне планування або перспективне планування. З приводу методів, – тут можуть застосовуватися як загальні (балансовий, програмно-цільовий), так і спеціальні (стосовно всіх розділів програм соціально-економічного розвитку, певних програм попередження злочинності). Також слід відмітити групу методів збирання та оброблення інформації: соціологічні та математичні.

Процес прийняття рішення зі складання програми (плану дій) кримінологічного планування доволі складний, вимагає значних витрат часу і зусиль та залежить від різних чинників, включаючи: місцевий контекст злочинності і питання безпеки; організаційні ресурси і можливості провідної організації; а також придатність і відповідність програми (наприклад, цільовим суб'єктам, факторів ризику і організаційних можливостей). Окрім цього мають місце такі важливі аспекти, як фокус діяльності та ресурсів, очікування конкретних результатів, ступінь спільної відповідальності за результат, гнучкість планування та його адаптивність у сучасні реалії життя.

Принципи кримінологічного планування є свого роду аксіомою, непорушним началом, яке містить у собі пізнаний закон на його відображення. Синергія

принципів планування створює пропозиції для ефективної діяльності у сфері профілактики злочинності та суттєво зменшує ймовірність негативних результатів планування. Враховуючи різні погляди, усю сукупність необхідних принципів кримінологічного планування, окрім таких базових, як відповідність міжнародним стандартам, законності, гуманізму можна звести до таких, як: цілеспрямованість, партнерство, адаптивність, гнучкість, експертність, динамічність [5; 6; 8].

Кожен із вказаних принципів не може бути відсторонений від загальної цілі – антикримінального впливу. Цілеспрямованість є базисом довгострокових планів; партнерство виключає ієрархічну підпорядкованість поступаючись зрілому партнерстві та довірі; адаптивність передбачає коригування планових показників залежно від впливу факторів середовища; гнучкість або еластичність враховує реакції планів на відхилення; експертність передбачає професійне розуміння набору дій; динамічність має на меті неперервність даного процесу.

Переходячи безпосередньо до етапів кримінологічного планування зауважимо, що основними з них є: 1) підготовчий; 2) збору пропозицій; 3) узгодження плану; 4) затвердження плану [5, с. 358]. Хоча у літературі можна зустріти і більш розгорнуту інтерпретацію: підготовка, аналітика даних, розроблення плану, організація виконання, оцінювання превентивної діяльності, висновки та пропозиції. Тож, структура самого плану може біти різною за текстуальним, зокрема цифровим та графічним наповненням.

На підготовчому етапі здійснюється збір та оброблення кримінологічної інформації, формулюються головні завдання. Важливо наголосити, що підготовчий етап набуває чи не найважливішого значення у міру того, що від нього буде залежати траєкторія побудови планування. Тут, зазвичай, доцільно використовувати увесь наявний спектр методів юридичних наук (історичний, порівняльний, логічний, системний); соціологічних методів (спостереження, опитування, експертні оцінки, документальний метод); психологічних методів (соціометрія, тестування тощо).

На етапі збору пропозицій необхідна інформація доводиться до відома керівництва із подальшим внесенням коректив до відповідного плану. Важливо взяти на озброєння такі методи, як оброблення нових ідей і альтернативних стратегій, управління динамікою відділу, працювати з опором та відстоювання ідей з їхньою візуалізацією на фліпчарті.

На етапі узгодження плану відбувається взаємодія нижчестоящих органів з планом вищестоящих; етап затвердження плану є кінцевим, у процесі реалізація якого керівник після перевірки відповідності цілям та завданням затверджує його.

Кожен з перелічених етапів кримінологічного планування умовно може бути розбитий на підетапи та підцілі, що дозволить отримати більш точні результати, враховуючи усі проміжні моменти «що-якщо-то» із застосуванням методів збирання та оброблення інформації.

У літературі співвідношення понять «кримінологічне планування» та «кримінологічне прогнозування» розглядають під різними кутами. Одні науковці розглядають прогнозування як процес, який є перед пла-

нуванням. Другі – як етап після за планування, який стосується здебільшого перспектив, які не піддаються плануванню. Треті – розглядають прогнозування через призму передбачення в рамках концепції некерованості, а планування – як засіб регулювання керованих процесів суспільства та середовища. Водночас прогнозні результати стосовно злочинності, отримані методами експертних оцінок, повинні бути верифіковані із використанням інших методів прогнозування, які досить ефективно застосовуються у зарубіжних країнах для програмування протидії злочинності [5-8].

Кримінологічне планування як процес нероздільний від таких понять, як «стратегічний план», «картування злочинів», «індивідуальне планування».

Стратегічний план є дорожньою картою або покроковим сценарієм розвитку подій задля досягнення мети із використанням найменшої кількості ресурсів та зусиль (часу, працівників, енергії, інтелекту тощо) та оптимального використання ІТ-технологій (опрацювання даних, підтримки прийняття рішень, експертних систем тощо).

Картування злочинів слід розглядати як інструмент управління, так і контролю злочинності в регіональному розрізі (місцевості). Просторові та часові дані, взяті у комплексний аналіз дозволяють зрозуміти схеми злочинів та тенденції їх розповсюдження, що дозволяє раціонально розподіляти усі ресурси у географічному розрізі.

Індивідуальне планування є складовою частиною кримінологічного планування. Основний принцип побудови таких планів стосовно окремих індивідів або груп – це здійснення тактичних заходів із максимальною гнучкістю та адаптивністю із врахуванням різноманітних характеристик із внутрішнього та зовнішнього середовища. Після комплексної діагностики даних категорії осіб, які потрапили у вибірку, складається індивідуальний прогноз на предмет ймовірності вчинення злочину. ґрунтуючись на прогностичних висновках, можна вибудовувати лінію індивідуальних запобіжних заходів.

Кримінологічне індивідуальне планування може здійснюватися на рівні міста, району, галузі господарства чи підприємства, навчального закладу, мікрорайону тощо. У здійсненні такого планування істотне значення набувають специфічні характеристики місцевих умов, економічні, соціальні, демографічні характеристики об'єктів.

Так, кримінологічне планування як найважливіший елемент сучасного соціального управління дозволяє здійснити необхідний вибір і концентрацію зусиль на головних векторах попередження злочинності.

Розглянутий вище понятійний апарат виступає інтелектуальним інструментом у кримінологічному плануванні попередженні злочинності. У світлі викладеного зрозуміло, що все більше посилюється увага до кримінологічного планування, оскільки саме планування допомагає визначити подальшу траєкторію законодавчої і правозастосовчої діяльності.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи вище викладене, можна стверджувати, що кримінологічне планування – це найважливіший елемент сучасного соціального управління

стосовно антикримінального впливу із необхідним набором методів, прийомів, технік та тактик, необхідних для безпеки держави, бізнесу та громадян як необхідної умови на шляху до сталого розвитку держави.

Здійснення кримінологічного планування передбачає дотримання ряду принципів, таких як: відповідність міжнародним стандартам, гуманізм, законність, цілеспрямованість, партнерство, адаптивність, гнучкість, експертність, динамічність. Зміст кримінологічного планування визначається його цілями, завданнями, термінами, зокрема (тактичне, ситуаційне) і перспективне (стратегічне). Докази, а не ідеологія повинні керувати профілактикою злочинів, попередження злочинності повинно зміцнювати верховенство права.

Основними напрямками оптимізації кримінологічного планування є: формування системи державної антикримінологічної просвітницької політики; взаємодія і співпраця з інститутами громадянського суспільства; впровадження у практику зарубіжного досвіду проведення стратегічних сесій, результати яких будуть покладені в основу планування та прогнозування; формування творчої позиції, необхідної для реалізації вдосконалення управління антикримінологічними програмами.

Спираючись на міждисциплінарний зв'язок кримінології не тільки із юридичними, філософсько-соціологічними, але й економічними науками, доцільно застосовувати досягнення у сфері проведення стратегічних сесій як форми групової взаємодії для розроблення стратегічно-важливих рішень кримінологічного планування (нові ідеї і альтернативні стратегії). Це дозволить подолати ієрархічні бар'єри у формулюванні ідей, поступово відійти від стандартних зразків та конструкцій планів, знизити високий ступінь ризику у стратегічному кримінологічному плануванні.

Список використаних джерел

1. Бесчастний В.М., Назимко Є.С., Лосич С.В. Кримінологічні теорії: загальне поняття та характеристика окремих напрямів. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2017. № 1. С. 91-104
2. Бойко В.В. Урбанізація як об'єкт кримінологічного дослідження. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 236-241
3. Дзьоба О.Г., Ставнича Н.І. Соціальна безпека у структурі національної безпеки. *Теорія і практика стратегічного*

управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 11-13 жовтня 2017 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 55-57.

4. Кримінологічні засади запобігання вуличній злочинності: монографія / К.А. Беліков та ін. Київ: ВД «Дакор», 2021. 218 с.

5. Орлов Ю.В. Планування кримінологічне. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2 (7). С. 358-360.

6. Титаренко О.О. Стан стратегічного планування та програмного забезпечення у сфері протидії злочинності в сучасних умовах. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 1 (20). С. 66-79.

7. Титаренко О.О. Зарубіжний досвід програмування протидії злочинності: можливості для України: монографія. Київ: ФОП Маслаков, 2019. 192 с.

8. Шуп'яна М.Ю. Кримінологічне планування: аналіз основних теоретико-правових аспектів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 193-196.

References

1. Beschastnyi V.M., Nazymko Ye.S., Losych S.V. Criminological theories: general concept and characteristics of certain areas. *Problems of jurisprudence and law enforcement*. 2017. № 1. pp. 91-104 (in Ukrainian).

2. Boiko V.V. Urbanization as an object of criminological research. *Problems of legality*. 2017. Issue 136. pp. 236-241 (in Ukrainian).

3. Dzoba O.H., Stavnycha N.I. Social security in the structure of national security. *Theory and practice of strategic management of development of branch and regional social systems: materials VI International. scientific-practical conf. (Ivano-Frankivsk, October 11-13, 2017)*. Ivano-Frankivsk, 2017. pp. 55-57 (in Ukrainian).

4. Criminological principles of prevention of street crime: monograph / K.A. Bielikov, et al. Kyiv: VD "Dakor", 2021. 218 p. (in Ukrainian).

5. Orlov Yu.V. Criminological planning. *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*. 2016. № 2 (7). С. 358-360 (in Ukrainian)

6. Tytarenko O.O. The state of strategic planning and software in the field of crime prevention in modern conditions. *Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*. 2019. № 1 (20). Pp. 66-79 (in Ukrainian).

7. Tytarenko O.O. Foreign experience of programming the fight against crime: opportunities for Ukraine. monograph. Kyiv: Maslakov, 2019. 192 p. (in Ukrainian).

8. Shupiana M.Yu. Criminological planning: analysis of the main theoretical and legal aspects. *Actual problems of domestic jurisprudence*. 2019. № 2. pp. 193-196. (in Ukrainian).